

УДК 340.12

М. І. Луцький

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ЖАНДАРМЕРІЇ ТА НАРОДНОЇ МІЛІЦІЇ ЗУНР

Постановка проблеми. На початку ХХ ст. Україна відновила національний процес державного будівництва. Попри загрозу з боку радянської Росії та Австро-Угорської монархії український народ утворює власну державу – дві автономні республіки (УНР та ЗУНР), формує органи законодавчої, виконавчої та судової влади, політичну, економічну й правову системи, національну армію.

Становлення Західноукраїнської Народної Республіки та її юридичне закріплення було обумовлене зовнішньополітичною ситуацією та одвічним прагненням населення до автономності українських земель. Хоча цей процес не мав успішного завершення, головні ідеї та діяльність проводу ЗУНР, їх організаційна та законодавча діяльність заслуговують на увагу.

У сучасний період ефективним буде врахування власної практики державотворення, розвитку та становлення правоохоронних органів Західноукраїнської Народної Республіки як важливого етапу державного будівництва України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вказана проблематика розкривається в працях таких вітчизняних вчених: О.А. Вівчаренко, Ю.О. Данеленко, М.М. Кобилецький, М.В. Кравчук, В.С. Костицький, М.В. Кульчицький, М.В. Кугутяк, М.Р. Литвин, П.П. Музиченко, В.К. Сідак, Б.Й. Тицик та ін. Потрібно зазначити, що ця тема не досліджена в повному обсязі й потребує доопрацювання та вивчення саме правової сфери діяльності правоохоронних органів ЗУНР.

Постановка завдання. З огляду на значущість проблем становлення та розвитку правоохоронних органів у сучасній Україні метою роботи є комплексне дослідження історії діяльності органів суспільного правопорядку ЗУНР, нормативно-правове регулювання їх діяльності, правовий статус і типологія цих органів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правоохоронні органи завжди слугували надійним гарантом державного суверенітету, встановлення й захист якого є основним завданням кожної держави. Такі ж органи існували й виконували правозахисну функцію й у ЗУНР. У воєнних умовах та в умовах відвоювання власної території на ці органи покладалося основна функція – збереження правопорядку та створення нормальних умов для побудови національної демократичної держави.

Формування українських органів охорони суспільного порядку розпочалося в ході Першолистопадового повстання 1918 р. одночасно з утворенням на місцях органів самоврядування. Українське військове керівництво наказувало місцевим політичним провідникам негайно перебрати у свої руки всі державні установи, зокрема й жандармерію.

Уже в перші листопадові дні визвольних змагань 1918 р. у Галичині були розбросані всі підрозділи австро-угорської жандармерії, а натомість створено «народну міліцію» з добровольців.

Для охорони громадського порядку в багатьох повітах і громадах обирали народну міліцію, у деяких – зберігали, оновивши її склад, жандармерію. Поляки, євреї, австрійці могли залишатися на своїх місцях чи отримати будь-яку іншу роботу, якщо присягнули на вірність Українській державі [1, с. 179]. У деяких повітах жандармерію розпустили, роззброїли, а на її місці створювалась народна міліція. У ще інших – збережено очищену жандармерію, але крім неї створено й народну міліцію. У Радехівському повіті, наприклад, було створено народну міліцію у складі 860 чол. і жандармерію – 25 чол. [2, с. 20].

Зважаючи на те, що правоохоронні органи у складі добровольців, які часто не були спеціалістами своєї справи, не могли виконати поставлені перед ними завдання, повітові центри розпочали організацію органів суспільного правопорядку.

6 листопада 1918 р. на основі закону Австро-Угорської імперії про жандармерію від 25 грудня 1894 р. Українська Національна Рада (законодавчий орган ЗУНР) прийняла рішення про утворення Корпусу української державної жандармерії, підпорядкованого Державному секретаріату військових справ. Корпус мав і скорочену назву – Державна жандармерія, і очолював його майор Л. Индишевський.

Згідно з цим рішенням уже існуючі повітові команди продовжували свою діяльність, керуючись старими австрійськими законами й постановами, перейнятими Українською Національною Радою, до розробки нової нормативної бази. Підрозділи міліції були підпорядковані державній жандармерії як допоміжні. Військовим і цивільним відомствам заборонялося втручатися в роботу та кадрові питання жандармерії.

13 листопада 1918 р. Рада Державних Секретарів прийняла відповідний розпорядок «Про створення Державної жандармерії», який було розіслано в повіти. Розпорядок визначав практичні організаційно-технічні заходи щодо створення в системі органів охорони суспільного порядку. У ньому ще раз наголошено на потребі розпустити австрійську жандармерію, використати її матеріальну базу та спорядження і створити замість неї українську жандармерію. Справу було покладено на окружних військових командантів і повітових комісарів. Спочатку Державна жандармерія підпорядковувалася Державному Секретаріатові військових справ. Інспектором Державної жандармерії призначили полковника О. Гаванського, але незабаром Державна жандармерія була відокремлена від військового відомства, хоч офіцерські звання жандармам і далі присвоював Державний Секретаріат військових справ [3, с. 39].

У лютому 1919 р. команду Державної жандармерії очолив підполковник О. Красицький, його заступником став майор Л. Индишевський, а пізніше – підполковник Я. Яськевич. Зайнявши посаду коменданта, підполковник О. Красицький обмежив склад міліціонерів до кількості, необхідної для поповнення жандармерії на час війни та інших надзвичайних обставин, як це передбачалося австрійським законом 1894 р. Під його керівництвом вдосконалюється організація роботи, система контролю, ефективніше здійснюється комплектування підрозділів.

Законом від 15 лютого 1919 р. «Про Державну жандармерію» були визначені вимоги до осіб, які можуть прийматися на службу до Державної жандармерії. Деталізувалося, що кандидат повинен бути громадянином ЗУНР, вести бездоганний спосіб життя, мати позитивні моральні якості, метку вдачу, віком від 20 до

40 років, неодруженим чи бездітним вдівцем, високим на зріст, фізично здоровим і розвинутим, вміти добре читати, писати і рахувати, знати державну мову й мову тієї частини неукраїнського населення, яке проживає на території, де передбачається служба майбутнього жандарма [4].

Передбачалися також винятки з визначених умов в індивідуальних порядках щодо окремих осіб, у яких були зацікавлені Державний секретар внутрішніх справ або за його вказівкою командант Державної жандармерії. У такому разі ці особи мали право давати дозвіл на виняток стосовно вікових і сімейних обмежень.

Крім того, не заборонялося залучення до служби й неповнолітніх, але за згодою їхніх батьків або опікунів. Усі співробітники, вступаючи до Корпусу жандармерії, приймали службову присягу.

Для остаточного прийняття на службу потрібно було пройти стажування терміном 1 рік, який пізніше включався в загальний термін жандармської служби. Після цього претендент мав скласти іспит перед комісією, у яку входили представники місцевої адміністрації та старшини відомства. Особи, що вступили до корпусу жандармерії, зобов'язувалися прослужити там 4 роки [5, с. 229].

За дисциплінарні порушення обов'язків служби на службовців Корпусу жандармерії могли бути накладено дисциплінарні кар:

- а) догана;
- б) арешт до 30 діб;
- в) пониження на посаді;
- г) звільнення зі служби [6, с. 10].

Передбачалися також умови звільнення співробітників з Корпусу Державної жандармерії, зокрема, якщо вони під час пробної служби не проявили здібностей до роботи в жандармерії; після завершення встановленого терміну служби; за станом здоров'я; за родинними обставинами (з дозволу Державного секретаря внутрішніх справ); у разі скоєння злочину або серйозної службової провини (у цьому випадку звільнений повинен був незавершений термін служби в жандармерії пройти при запасному війську, якщо він за віком ще військовозобов'язаний); під час скорочення штатів [4].

Як і для армійських військовослужбовців, передбачався соціальний захист співробітників Державної жандармерії та членів їх сімей. Мова йде про забезпечення житлом, призначення пенсій за вислугу років та у зв'язку із втратою працездатності під час служби, пенсій і разових грошових виплат вдовам і дітям жандарма в разі його загибелі під час виконання службових обов'язків тощо.

Служба у державній жандармерії покривала службу в армії, тобто цей час зараховувався їм як військова служба. Усі видатки на утримання, навчання та забезпечення особового складу здійснювалися із бюджету Державного секретаріату внутрішніх справ.

Окрім функцій суспільної безпеки, Державна жандармерія виконувала різноманітну допоміжну роботу (боротьба зі шпигунством, проведення мобілізації, реквізиція харчів і теплового одягу для війська, охорона державного майна, доставка дров до військових паровозів тощо).

Жандармерії на місцях підпорядковувалися повітовим комендантам, а ті, в свою чергу – Команді української державної жандармерії у Львові.

Навесні 1919 р. в Українській державній жандармерії було 6 булавних старшин, 25 сотників і хорунжих, 1 000 жандармів і 4 000 пробних жандармів (стажистів). По суті, ці незначні сили утримували весь суспільний лад і громадський порядок у державі [5, с. 229].

Щодо народної міліції, то ця структурна силова організація, утворена населенням певної території як орган самооборони даної громади й орган охорони порядку, продовжувала діяти на благо та розвиток суспільства й нараховувала біля 3 тисяч «народних міліціонерів»

Висновки. У складних соціально-політичних умовах, у яких опинилася ЗУНР одразу ж після створення, зрозумілими є причини неспроможності регулювати всі сфери життя в потрібній мірі. Проте, досліджуючи питання діяльності правоохоронних органів і правової їх регламентації, можна дійти до висновку, що з цим уряд ЗУНР справився.

Створений Корпус Української Державної жандармерії став реальним інструментом охорони правопорядку. Було прийнято два важливі закони, які стали значним поштовхом до процесу створення правоохоронних органів. Водночас створено відповідну матеріально-технічну базу жандармерії, налагоджено фінансове забезпечення платні особовому й старшинському складу та інших видатків. Унаслідок цих заходів створено загальнодержавну спеціалізовану службу, яка мала чітку організаційну структуру (провідна команда й регіональні органи, диференційована система підготовки кадрів та ін.).

ЗУНР стала прикладом можливого українського державного правопорядку, що ґрунтувався на розумному гуманізмі й поступовому утвердженні демократичних засад у суспільстві.

Література

1. Кульчицький В. С. Історія держави і права України / В. С. Кульчицький, М. І. Настюк, Б. Й. Тищик. – Л. : Світ, 1996. – 296 с.
2. Костицький М. В. Західноукраїнська Народна Республіка (1918–1923 рр.) / М. В. Костицький, Б. Й. Тищик. – Львів, 1992. – 98 с.
3. Тищик Б.Й. Західно-Українська Народна Республіка / Б.Й. Тищик, О.К. Вівчаренко. – Коломия, 1993. – 120 с.
4. Сідак В.І. Національні спецслужби в період 1917–1921 / В.І. Сідак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://exlibris.org.ua/sidak/r5-p2.html>.
5. Даниленко Ю.О. Жандармерія та її роль у захисті Західноукраїнської Народної Республіки / Ю.О. Даниленко // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. – 2012. – № 1. – С. 225–230.
6. Закон про корпус Жандармерії 15 лютого 1919 р. // Вісник державних законів ЗУНР. – 1919. – С. 10.

Анотація

Луцький М. І. Нормативно-правове регулювання органів Державної жандармерії та Народної міліції в ЗУНР. – Стаття.

У статті деталізовано умови створення правоохоронних органів ЗУНР. Увагу звернено на нормативно-правове регулювання діяльності органів жандармерії та народної міліції. Розглянуто структуру створених правоохоронних органів, покладені на них функції, права та обов'язки, розкрито питання відповідальності осіб, які проходять службу в правоохоронних органах, та їхню роль у правовому житті ЗУНР.

Ключові слова: ЗУНР, органи правопорядку, Державна жандармерія, Народна міліція.

Аннотация

Луцкий М. И. Нормативно-правовое регулирование органов Государственной жандармерии и Народной милиции в ЗУНР. – Статья.

В статье детализированы условия создания правоохранительных органов ЗУНР. Внимание обращено на нормативно-правовое регулирование деятельности органов жандармерии и народной милиции. Рассмотрено структуру созданных правоохранительных органов, возложенные на них функции, права и обязанности, раскрыты вопросы ответственности лиц, проходящих службу в правоохранительных органах, и их роль в правовой жизни ЗУНР.

Ключевые слова: ЗУНР, органы правопорядка, Государственная жандармерия, Народная милиция.

Summary

Lutskyy M. I. Legal regulations of the Gendarmerie and National militia bodies in the West Ukrainian People's Republic (ZUNR). – Article.

Provisions of formation of law enforcement bodies of ZUNR are highlighted in the article. Key attention is paid to the legal regulation of the gendarmerie and national militia activities; the structure of the formed law enforcement bodies, their functions, rights and duties are considered; responsibility of the officials serving in the law-enforcement bodies and their role in legal life of ZUNR are revealed.

Key words: ZUNR, law enforcement bodies, State gendarmerie, National militia.

УДК 343.1

Р. Л. Сопільник

ЗАХИСТ І ЗВИНУВАЧЕННЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ

Вступ. Проголошення Конституцією України захисту прав особистості в якості пріоритетного напрямку розвитку нашого суспільства, конституційне закріплення змагальності сторін як основи кримінального судочинства принципово по-новому визначають завдання й процесуальне становище сторін захисту в кримінальному судочинстві України.

Перш ніж приступити до докладного розгляду поняття сторін у кримінальному судочинстві, необхідно зупинитися на самому понятті «захист», яке в теорії й практиці кримінально-процесуального права використовується в декількох значеннях.

У законодавстві термін «захист» означає діяльність, яка полягає в забезпеченні прав і свобод людини й громадянина безвідносно до його ролі в кримінальному процесі; прокуратура, слідчі, міліція, які оберігають громадян від злочинних посягань, також здійснюють захист, тобто охорону й усунення небезпеки для громадян від злочину. Це поняття захисту можна визначити як поняття захисту в широкому розумінні.

Аналіз досліджень та публікацій. У більш вузькому значенні «захист» вживається в чотирьох аспектах. По-перше, захист розглядається як протилежна обвинуваченню категорія, «контрфорс обвинувачення», представляючи сукупність суперечливих доказів, які спростовують докази обвинувачення чи пом'якшують обвинувачення (захист у матеріальному значенні). Як відзначено професором І.Я. Фойніцким, «захист в цьому значенні є відповіддю на обвинувачення, утворює собою сукупність процесуальних прав і заходів, направлених на відгородження невинуватості підсудного, його прав і інтересів перед судом» [1, с. 59].